

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI NUTQINI O'STIRISHGA OID MASHQ TURLARINI ISHLAB CHIQISH

Tog'ayeva Sevinch Komiljon qizi

SHahrisabz Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

sevinchtogayeva0905@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish uchun bir necha samarali mashq turlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, nutq o'stiruvchi mashqlarga doir misollar keltiriladi.

Har bir erishilgan yutuqlar-u, zabt etilgan cho'qqilarning tub zamirida bilim va sifatli ta'lim yotadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Darhaqiqat, bilimli insongina o'zi istagan sohada faol bo'la oladi, olg'a qadam tashlab, ildamlab keta oladi. Bobolarimiz ta'kidlashganidek: "Yoshlikda olingan bilim, toshga o'yilgan naqsh kabidir". Kelajakda kerakli shaxs bo'lib yetishmoq uchun boshlang'ich ta'limni puxta egallamoq lozim. Chunki, aynan boshlang'ich sinfdan boshlab o'quvchilar ilm olishni boshlaydilar. Biroq oldimizda turgan asosiy masala o'quvchilarga faqat bilim berish emas, balki ularning bilganlarini, fikrini to'liq bayon etishga ham o'rgatishdir. Bilamizki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqi endigina rivojlanayotgan bo'ladi. Ayni shu vaqtda ularning lug'at boyligini oshirish, nutqini qo'rqmay ayta olishiga o'rgatish ham o'qituvchi mahoratiga bog'liq desam adashmagan bo'laman.

Nutq - insonning o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifoda etish imkoniyatini beruvchi muhim vosita hisoblanadi. O'zbekiston ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish, ularning o'z fikrini aniq va ravon bayon eta olishlari uchun katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun nutqni o'stirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, fikrlarini aniq ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot qilishiga yordam berish uchun turli xil mashq va o'yinlarni qo'llash mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini nutqini o'stirish uchun ko'plab qiziqarli va samarali mashq turlari mavjud. Ushbu mashqlar nafaqat o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini oshirish, balki ularning ijodkorligini va o'zaro muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi. O'qituvchilar ushbu mashqlarni o'z darslariga kiritib, o'quvchilarning nutqini yanada rivojlantirishi mumkin. Nutqni o'stiruvchi mashqlarni o'rinli qo'llash natija samaradorligini yanada oshiradi. Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stiruvchi bir nechta mashq turlari keltirilgan:

Shuhratli shaxslar bilan tanishish

O'quvchilarga dunyodagi mashhur insonlar, ularning hayoti va faoliyatlari haqida hikoya qilishni taklif eting. O'quvchilar o'zlari tanlagan bir shaxs haqida uch qismdan iborat chiqish tayyorlaydilar: shaxsiy hayoti, muvaffaqiyatlari va qiziqarli faktlar. Bu usul ularga ijtimoiy bilimlarni oshirish bilan birga o'z fikrlarini ratsional ravishda ifodalash imkonini beradi.

Hikoya taxminlari

O'quvchilarga tanlangan hikoyaning bir qismiga kirishdan foydalandirib, ularni o'z fikrlarini davom ettirishga chaqiring. Masalan, "Bir marta kichik bir bola yaqqol bir tunni o'tkazdi..." degan jumla berilib, o'quvchilardan hikoyani qanday davom ettirish kerakligini so'rang. Bu mashq ijodkorlikni va nutqni rivojlantiradi.

Nutqiy o'yinlar

O'quvchilarni turli nutqiy o'yinlarga jalb qilish, ularning qiziqishini oshirishning ajoyib usuli hisoblanadi. Masalan, "Suxbat" o'yinida o'quvchilar bir-birlari bilan suhbat qurishadi va har bir suhbatda mavzuni o'zgartirishlari kerak bo'ladi. Bu o'yin, shuningdek, o'zaro fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Qiziqarli savollar

O'quvchilarga qiziqarli va jozibali savollar berish orqali nutqiy muloqotni qo'llab-quvvatlash mumkin. Masalan, "Agar siz uchta tilni bilsangiz, qaysi tillarni tanlardingiz?" yoki "Agar siz vaqt mashinasiga ega bo'lsangiz, qaysi davrga sayohat qilardingiz?" savollariga javob berish orqali, o'quvchilar o'z fikrlarini mantiqan ifodalashga harakat qilishadi.

Muloqotda faol tinglash

O'quvchilarga bir-birlariga savollar berish, o'z fikrlarini bildirish va boshqalarni tinglashni o'rgatish orqali ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, o'quvchilarga bir tema tanlang va har bir o'quvchi o'z fikrini bildirishdan oldin, boshqalar fikrlarini çatirishi kerak. Bu mashq ularda tinglash va nutqiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda yuqorida keltirilgan mashq turlari juda samarali hisoblanadi. O'qituvchilar va ota-onalar bunday mashqlarni muntazam ravishda tashkil etish orqali bolalarning nutqiy ko'nikmalarini yanada o'stirishlari mumkin. Nutqni rivojlantirish, nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki shaxsiy rivojlanish uchun ham muhimdir. Fikrlash, izlanish va muloqot qobiliyatlari bolaning kelajakdagi hayotida juda muhim rol o'ynaydi.

Bu borada olimlar ham o'z fikrlarini bildirishgan. Masalan, Alfred, E. Neuman kabi tadqiqotchilar, nutqning rivoji til o'rganishga va ijtimoiy aloqalarni bog'lashga qanchalik muhimligini aniqlagan. Ular bolalarning o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganishlari, til ko'nikmalarini rivojlantirib, ijtimoiy va hissiy jihatdan o'sishlariga

yordam berishini ta'kidlashgan. Lev Vygotsky va Jean Piaget, bolalarning nutq rivoji ularning kognitiv o'sishiga bevosita ta'sir qilishi borasida fikr bildirganlar. Vygotsky, bolalar nutq orqali dunyoni tushunishlarini va ijtimoiy aloqa o'rnatish uchun zarur bo'lgan vositalarni hosil qilishlarini ta'kidlagan. Nutq tez-tez muloqot va ijodiy faoliyat orqali rivojlanadi degan fikrlarni bildirgan.

Xulosa qilib aytganda, nutq rivoji bolalarning kognitiv va ijtimoiy-emotsional o'sishiga bevosita ta'sir qiladi. B undan tashqari, emotsional intellektni rivojlantirish orqali bolalarning turli vaziyatlarda o'z nutqini yanada samarali foydalanishlari mumkin. Umuman olganda, foydali muhit yaratish va bolalarga turli xil o'quv faoliyatlari orqali rag'batlantirish, ularning nutq ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Bu esa nafaqat o'quv jarayonida, balki kelajakda ijtimoiy hayotida muvaffaqiyat qozonishlari uchun zaruriy poydevor bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N. A. Rahmonova "Boshlang'ich ta'limda nutq ko'nikmalari"
2. K. Qosimova, S. Matchonov, X. G'ulomova "Ona tili o'qitish metodikasi" T.: "Nosir" nashriyoti
3. Z. F. Xusainova "Bolalar bilan ishlashda muloqotni rivojlantirish"
4. www.natlib.uz internet kutubxona
5. www.ziyonet.uz materiallari
6. www.pedagog.uz materiallari